

INTERVENTIEGEBIED

- Werkgeheugen
- Plannen en organiseren (ruimte en tijd verduidelijken).
- Emotieregulatie (preventie)
- Impulscontrole (prikkelreductie)
- Anti-vriendelijke leeromgeving
- (Gedragsevaluatie)

VAARDIGHEDEN

Leg uit waarin de leerling goed is.

BEGRIJPEN

STRATEGIE

Bij een probleem zoals autisme gaan we werken van “begrijpen” naar begeleiden. Raadpleeg de reader in CLB-bibliotheek! Heb je voldoende kijk op het probleem gaan we verder. De eerste stap is een goede beginsituatieanalyse. Nadien zetten we de eerste stap, nl. aanpassingen doorvoeren in de leeromgeving in brede zin. Pas daarna zetten we in op het aanpassen van de interacties in de onderwijsleersituatie (taak, instructie, feedback en sturing). In laatste instantie gaan we vaardigheden aanleren. Preventie is de sleutel tot succes.

BEGINSITUATIEANALYSE

Gebruik hiervoor de handelingsgerichte kijklijst. Je contactpersoon zal deze interpreteren en bespreken in functie van het opstellen van een werkplan gebaseerd op bovenstaande strategie.

HARDNEKKIGHEID • RESISTENTIE • ERNST – ATTRIBUTIES

Geef aan hoe lang het probleem aanwezig is, hoe groot is de achterstand, effect van de maatregelen kort benomen, zijn er mogelijke oorzaken of verklaringen? Wat leren we uit de kijklijst? Dit deel wordt ingevuld samen met de CLB-medewerker.

PREVENTIE

Preventie door kennis en samenwerking

- De leerkracht geeft, indien de leerling voldoende sterk is inzake gedragsevaluatie, te kennen dat hij/zij weet en begrijpt dat de leerling ASS heeft en daarmee ook rekening wil houden.
- Autisme wordt bespreekbaar gemaakt in een klasgesprek door gebruik te maken van materiaal. De maatregelen voor de leerling in kwestie worden toegelicht aan de klasgroep. Indien mogelijk steeds in samenspraak met de leerling maar zeker samen met de ouders.
- Het ganse schoolteam is op de hoogte van de specifieke noden van de leerling en de relatie met autisme. Als leerkracht ga je tijdens een MDO of consultatief overleg nadenken hoe je dit kan verwoorden in positieve termen naar de andere leerlingen en de andere leerkrachten.
- Op school is een vaste contactpersoon die alle afspraken voor alle leerkrachten, de leerling en de ouders coördineert
- Er is regelmatig overleg (preventief en na een incident) met de leerling, ouders en betrokken leerkrachten om pedagogische maatregelen te evalueren en bij te sturen.
- Samenwerking met de ouders is duidelijk uitgeschreven.
- Speelplaats:
 - Eenvoudige ingrepen zoals een stip op de grond, regels visualiseren, klok... kunnen al helpen.
 - Stappenplannen kunnen de leerling helpen zijn 'vrije tijd' te organiseren (wanneer naar toilet, wanneer eet je je snack, wanneer kom je iets vragen, enkele minuten op voorhand al de activiteit stoppen...).
 - Onvoorziene activiteiten (niet te lang op voorhand) vooraf aankondigen.
 - Overgangen voorspelbaar maken: spelen, pauze, middag...
- Overloop bij het begin van het schooljaar het schoolreglement. Leg uit wat de sancties zijn bij het niet naleven van de regels.
- Maaltijden op school: maak duidelijke afspraken i.v.m. iets niet lusten, de hoeveelheid eten. Geef indien nodig de leerling een beschermende plaats aan tafel. Pas de timing van het eetmoment aan. Eetmomenten kunnen voor veel stress zorgen (geluid, routines...).
- Een goede voorbereiding op uitstappen, maakt dat je gebeurtenissen die je niet kon voorzien beter kan aanpakken
- Maak een scenario van de uitstap: wie, wat, waar, wanneer, hoe, hoelang en noteer bijvoorbeeld eetpauzes. Stel bij uitstappen een 'buddy' aan om de leerling te ondersteunen.

INSTRUCTIE

- Als het kind niet praat of het communicatieniveau niet duidelijk is zal de CLB-medewerker samen met jou bekijken op welk niveau het kind communiceert. Bij grote onduidelijkheid kan hier specifieke handelingsgerichte diagnostiek aangewezen zijn (via MDO).
- Bij geringe communicatie dient een communicatieplan te worden opgesteld tijdens consultatief overleg met de CLB-medewerker, basisprincipe is om te vertrekken van een grondige observatie.
- Kinderen met autisme hebben problemen met zowel de non-verbale als de verbale communicatie. Minstens een derde tot de helft van alle kinderen met autisme beschikt niet over voldoende spraak om aan de dagelijkse communicatieve behoeften te voldoen. Sprekende kinderen met autisme vertonen in hun taalgebruik opvallende afwijkingen zoals bijvoorbeeld onmiddellijke en uitgestelde echolalie, het gebruik van metaforen en neologismen, verwarring van persoonlijke voornaamwoorden en prosodische afwijkingen. Zelfs bij kinderen met functionele spraak is het taalbegrip veelal beperkter dan op grond van de expressieve woordenschat kan worden verwacht. De mate waarin kinderen met autisme spraak begrijpen wordt geregeld overschat. Taal wordt vaak uitsluitend in een vertrouwde omgeving begrepen; meestal reageert de persoon in kwestie dan niet zozeer op de spraak, als wel op de dagelijkse routine of andere cues zoals gebaren of de plaats in de ruimte. Soms blijft de spraak uit, soms beperkt de spraak zich tot enkele woorden, soms is er sprake van breedsprakigheid, maar in alle gevallen is de communicatie in de zin van wederkerigheid beperkt. Het is vanuit die optiek begrijpelijk dat communicatieproblemen een cruciale rol spelen in de interactieproblemen die voor autisme zo kenmerkend zijn.
- Beperkte intentionaliteit en symboolvorming: In de ontwikkeling van jonge kinderen zijn er twee belangrijke transitie die aan de taalontwikkeling voorafgaan.
 - De eerste is de ontwikkeling van communicatieve intentionaliteit. Kinderen worden zich gedurende de laatste drie maanden van het eerste levensjaar bewust van het feit dat de signalen die zij uitzenden het gedrag van andere kinderen beïnvloeden.
 - De tweede transitie betreft het begrijpen van symbolen. Rond de leeftijd van 11 tot 13 maanden beginnen kinderen zich te realiseren dat bepaalde indicaties de plaats kunnen innemen van een 'referent'. Dit stelt hen in staat om communicatieve symbolische gebaren en woorden te verwerven.De twee gesignaleerde problemen zijnde belangrijkste uitdagingen voor de begeleiding van kinderen met autisme. Het bevorderen van de communicatieve redzaamheid dient de primaire focus van aandacht te zijn. Wanneer de communicatieve redzaamheid wordt vergroot, kan de kwaliteit van bestaan aanzienlijk toenemen.
- Beperkte waarneming en betekenisverlening:

Deze kunnen grofweg op vier niveaus geschieden: het sensatieniveau, het presentatieniveau, het representatieniveau en het meta-representatieniveau. Dit is de basis voor een werkplan. Vertrek niet te sterk vanuit 'sticordmaatregelen' maar ga samen met de leerkracht kijken binnen de onderwijsleersituatie (OLS) en focus op instructie, taak, feedback en sturing. Pas de communicatie aan binnen deze domeinen. Dit doe je eerder op consultatieve wijze tijdens een leerlingbespreking.

- Vertrek vanuit het communicatieniveau van het kind:
 - Sensatieniveau: Betekenisverlening gebeurt dus in de concrete context (een beker dient om uit te drinken alleen als er drinken in aanwezig is). Op dit niveau kunnen prikkels wel vergeleken worden met elkaar (dit is hetzelfde voorwerp als dat ene daar). Voor kinderen die op dit niveau communiceren zijn de sensaties het belangrijkste, dit wil zeggen alle prikkels van de zintuigen. Dus geuren, geluiden, voelen, proeven en zien van o.a. bewegingen, licht. Er wordt geen betekenis aan gekoppeld. Het is de eerste letterlijke waarneming. Ook anderen worden op die manier waargenomen. Ze hebben nog geen naam of functie. Kinderen zijn als effectmateriaal. Ik doe als kind iets en het reageert door te roepen.
 - Werkplan: Deze leerling kan je niet voorbereiden op veranderingen. Je kunt ze wel herkenning geven, waardoor ze zich meer op hun gemak voelen of minder angstig zijn. Denk daarbij aan vaste voorwerpen, vaste tijdstippen, vaste volgorde van activiteiten, geuren en routines. Dus structuur en dagritme met herhalende sensaties. Bijvoorbeeld een fles voor een kind op dit niveau is een speeltje. Het heeft geen betekenis, het verwijst niet naar drinken. Maar dezelfde fles, op dezelfde tijdstippen met de bekende geur van melk, geeft een gevoel van vertrouwen en herkenning. Op dit niveau wordt aan de communicatie door de leerkracht betekenis verleend. Het kind huult, de juf denkt dat het honger heeft.
 - Presentatieniveau: Betekenissen worden pas begrepen voor zover ze aanwezig zijn. Er wordt geen informatie aan toegevoegd. Betekenisverlening gebeurt dus in de concrete context (een beker dient om uit te drinken alleen als er drinken in aanwezig is). Op dit niveau kunnen prikkels wel vergeleken worden met elkaar (dit is hetzelfde voorwerp als dat ene daar). Als het kind zich al wat verder ontwikkelt binnen de communicatie, krijgt het meer grip op de omgeving. De situatie geeft de persoon informatie over wat de bedoeling is. Het kind neemt nog wel letterlijk waar en kan zich niet iets verbeelden wat er niet is. Dus een beker is pas een ding waar je uit kunt drinken als er ook echt drinken inzit. De tafel wordt gedekt en het kind weet door de situatie dat er gegeten gaat worden. Voorwerpen hebben nog geen verwijzende functie. Ze worden wel herkend na veelvuldig aanbieden en passend binnen de situatie. Op dit niveau heeft de taal nog geen betekenis. Hierbij kan wel herkenning optreden nadat een woord veelvuldig aan een voorwerp of activiteit wordt gekoppeld. Spreken is hier vaak imitatie. Tijdsbesef is moeilijk voor hen! Opvallend is ook dat alle informatie 'binnenkomt' door het feit dat ze alle prikkels waarnemen omdat ze er geen of met moeite betekenis aan kunnen verlenen. Alles lijkt even belangrijk. Het is belangrijk dat dingen na elkaar worden aangeboden. Dus bijvoorbeeld eerst het voorwerp, dan het gebaar, dan het woord en dan samen ermee spelen.
 - Werkplan1: geef herkenning tijdens de dag en ondersteun via "symbolen" aan te bieden in de vorm van inpuzzelen en matchen. Twee voorwerpen die in elkaar of op elkaar passen puzzelen. Het kind puzzelt een beker in een houder en de drinkactiviteit begint.
 - Werkplan 2: Één stap moeilijker is matchen: twee dezelfde items (essentieel dat er betekenisverlening is op niveau van voorwerpen/ foto's/ tekeningen/ pictogrammen- de volgorde is cruciaal) worden bij elkaar gelegd. Op dit niveau is sorteren van gelijken al goed mogelijk. Het kind gaat hierbij uit van de letterlijke waarneming, hoe iets eruitziet en legt een pictogram op dezelfde pictogram en wordt verschoond. Oefen dus met eenvoudige (insteek)puzzels, sorteerspelletjes, lottokaarten, 2 dezelfde zoeken...

- Representatieniveau: op dit niveau kan je begrijpen dat iets ‘verwijst’ naar iets anders. Iets ‘representeert’ het andere. Een beker verwijst naar de keuken waar we iets gaan drinken, ook al is die keuken niet in beeld. Een foto van het zwembad wil zeggen dat we gaan zwemmen. Nu wordt de verwijzende functie begrepen. Dus een beker betekent “we gaan drinken”. De situatie erom heen is veel minder van belang.
- >Werkplan: verwijzers kunnen worden gebruikt om een andere situatie of activiteit te voorspellen. Ze kunnen zich dingen verbeelden. Afhankelijk van interesses en mogelijkheden kan er gebruik gemaakt worden van voorwerpen, foto’s, pictogrammen, tekeningen. Verscheidene informatie kan worden samengevoegd tot een betekenisvol geheel. Ook de taal wordt nu beter begrepen (let op, de taalleeftijd hoeft niet gelijk te lopen met de kalenderleeftijd of ontwikkelingsleeftijd). Met een picto kan iemand zelfstandig naar een volgende activiteit. De jongen pakt de beker, hij wil drinken. Spelletjes op dit niveau kunnen zijn: memory, kwartet, bingo, categoriseren, oorzaak-gevolg, spelletjes van het presentatieniveau. Bij dit niveau passen ook oefeningen voor o.a. woordenschat en taalbegrip, stappenplannen, reminders en takenborden.
- Meta-representatieniveau: op dit niveau kunnen ook betekenissen toegevoegd worden die verder gaan dan de eerst gegeven betekenis. De banaan wordt vb. een telefoon. Je kan meer spelen met taal en betekenis. De tweede betekenis wordt toegekend.
- Vertrek vanuit de communicatievormen van het kind: vocaal en non-vocaal
 - Werkplan: maak een beginsituatie over de vorm en gebruik indien nodig gebaren ter ondersteuning (ik denk aan SMOG) <https://smogjemee.be/gebaren#>
- Vertrek vanuit de communicatiefuncties van het kind:
 - Hoe gebruikt een kind taal in sociale contexten en op welke manieren produceert en begrijpt een kind betekenissen door middel van taal. Het is je vermogen om taalstructuur aan te passen aan je gesprekspartner, de context en de situatie. Wanneer er problemen zijn in de pragmatiek dan zien we dat kinderen hun taalgebruik niet kunnen aanpassen aan de situatie of de luisteraar.
 - De intenties of het doel van de communicatie, ook wel de pragmatiek genoemd: vragen om aandacht, vragen om een voorwerp of handeling, weigeren, e.d.). Gebruik van de taal in een sociale context. Gaat over ‘weten wat te zeggen, hoe het te zeggen en wanneer het te zeggen’. Bijvoorbeeld: als de leerkracht een vraag stelt, weten dat je je vinger moet opsteken, dat je moet wachten tot de leerkracht aangeeft dat je mag antwoorden, dat je een antwoord moet formuleren in functie van de gestelde vraag en in functie van de persoon tot wie je je richt en dat je luid genoeg moet praten zodat de leerkracht en de andere leerlingen het kunnen verstaan.
 - Werkplan: Boots samen echte situaties na door middel van rollenspellen. Ik heb een leuke video gevonden over de inzet van drama op een basisschool ter verbetering van de taal. Oefen samen logische reeksen. Leg de logische reeksen eerst in de juiste volgorde en verzin samen het verhaal. Wanneer een leerling niet duidelijk is, kun je vragen stellen of om verduidelijking vragen. Omschrijfspeletjes in de klas zoals ‘Wie ben ik?’ zijn aan te

raden. Lees samen een verhaal en bespreek het verhaal vervolgens. Waar gaat het verhaal over? Wie zijn de hoofdpersonen? Hoe voelen zij zich? etc. Laat een leerling een bekend spel aan je uitleggen.

- ☐ Werkplan: Werk met (sociale) scripts. Dit zijn uitgewerkte sociale verhalen, ontworpen voor leerlingen met autisme (vb. Wat zeg ik als iemand mij irriteert? Wat zeg ik als iemand mij aanraakt? Wat zeg ik als ik te laat kom op school?).
- Vertrek vanuit de communicatieve intentionaliteit met 3 karakteristieken:
 - 'Lichamelijke nabijheid'
 - 'Directionaliteit', de manier waarop de persoon zich met zijn boodschap richt naar de communicatiepartner.
 - 'Doelgerichtheid', de manier waarop de persoon zijn boodschap blijft herhalen of aanpassen tot er een respons komt, of stopt met communiceren indien hij inziet dat er geen respons zal komen.
- ☐ Werkplan: Rekening houden met de afstand (vb. niet te dichtbij komen, geen aanraking,...). Observeer hoe iemand zich al of niet richt naar jou en zoek uit wat de beste wijze is om aan te spreken. Echolalie of vaak herhalen kan als doel hebben dat reactie verwacht wordt.
- Laat afwerken waarmee de leerling bezig is en/ of verwittig tijdig dat de tijd bijna verstreken is.
- Zorg dat het kind je kan zien, zorg voor voldoende nabijheid.
- Trek eerst de aandacht
- Geef de leerling een structuurgevende instructie. Help bij het opsplitsen in deeltaken en laat de essentie zien. Laat de leerling de opgave ontleden volgens stap 1 (Wat moet ik doen?) en 2 (Hoe ga ik het doen?) van de Meichenbaum-methode. Een cursusblok, een opgave-blad, en een bordschema met een heldere lijnstructuur kan al veel duidelijk maken.
- Spreek het kind persoonlijk aan als een klassikale of groepsinstructie niet door hem of haar opgevolgd wordt
- Let op de instructietaal (zeg niet te veel tegelijk). Ondersteun instructie met een tekening of schema.
- Geef duidelijke instructies: gebruik weinig woorden in korte zinnen.
- Geef enkelvoudige instructies.
- Gebruik een logische volgorde bij het geven van een instructie.
- Gebruik zo weinig mogelijk figuurlijk taalgebruik (was je handen in de wastafel bij de toiletten).
- Gebruik een neutrale stem (intonatie).
- Geef niet te veel informatie in een keer
- Geef bedenktijd; als ze na een tijdje niet reageren, herhaal dan letterlijk je boodschap
- Gebruik "positief taalgebruik": (zeg wat ze moeten doen, zo stel je iets in de plaats van negatief gedrag): stop met lawaai maken + kom in stilte mee naar boven
- Verwoord steeds wat je aan (visuele) leerstof aanbiedt. Let op de instructietaal (zeg niet te veel tegelijk). Ga steeds na of de leerling een verbale uitleg begrepen hebben. Gebruik geen dubbelzinnige taal (geen spreekwoorden, geen figuurlijke taal). Leg met woorden nog eens uit wat een tekening voor andere leerlingen duidelijk zou moeten maken.

- Geef complete instructies (leg alles goed uit), leer deeltaken/deelhandelingen analyseren en laat hierbij voortdurend verwoorden (hoe en waarom). Toon voldoende voor en demonstreer terwijl je verwoordt wat je doet.
- Gebruik visuele hulpmiddelen (pictogrammen, tekeningen, prenten) afhankelijk van het niveau van het kind.
- Visualiseer tijd door middel van dagplanner, weekschema, of (time)timer.
- Gebruik stappenplannen en /of checklijsten voor complexere taken die je herhaaldelijk aanbiedt
- Spreek af hoe een kind om hulp kan vragen (vinger opsteken, pictogram, kaartje met bijvoorbeeld het woordje 'help'...).
- Hanteer een duidelijke consequente houding, gebruik steeds dezelfde gedragsregels (vaste afspraken).
- Hertaal het figuurlijke en beeldende taalgebruik, laat beeldende uitspraken uitleggen en ga na of de leerling begrijpt wat jij bedoelt.

TAAK

- Formuleer duidelijke doelen omtrent de basisleerstof en over wat differentiatie kan betekenen. Wat moet zeker door deze leerling gekend zijn dit schooljaar? Differentieer in de doelen.
- Laat de leerling weten in welke opdracht irrelevante informatie zit, zodat ze weten dat ze niet altijd elk item in de opgave moeten gebruiken. Je kan dit fluoriseren.
- Schrijf niet te veel op één blad en/of verknip werkbladen.
- Sta toe dat gedeelten van de werkbladen verborgen worden met een afdekblaadje.
- Splits meervoudige opdrachten uit. Leer elke stap (wat eerst, wat dan) afzonderlijk aan, leer later combineren. Oefen voldoende en herhaal vaak voorgaande stappen. Maak ook voldoende tijd vrij om te leren versnellen (automatiseren).
- Organiseer de taken volgens een systeem (van links naar recht, van onder naar boven), gebruik werkbakjes en bepaal aanvankelijk zelf de taken en de moeilijkheidsgraad ervan. Integreer repetitieve taken in het begin.
- Vat hoofdzaken samen (vb. kernwoorden markeren)
- Controleer of de leerling de opdracht heeft begrepen (laat ze herhalen) en: of de kennis heeft om te starten.
- Probeer structuur in het denken te scheppen: de taak wordt gegeven, de leerling denkt na over een oplossingsstrategie, de leerling voert de opdracht uit en evalueert het werk (vb. beertjes van Meichenbaum, Veloo...)
- Verduidelijk wat zelfstandig werk is (met een geschreven stappenplan). Geef aan waarmee de leerling het werk moet maken en waar dit moet gebeuren.
- Visualiseer de uit te voeren taken (planbord, takenbord, daglijn).

- Visualiseer regels bij groepstaak, hoekenwerk, keuzebord door middel van een afsprakenbord
- Spreek de tijd en ruimte af waarbinnen de leerling kan praten over zijn/haar favoriete onderwerp na het afwerken van een taak.
- Overdrijf niet met illustraties om de taken leuk te maken, het is te verwarrend.
- Noteer een duidelijk rooster van taken op het bord, visualiseer volgens niveau van het kind.
- Noteer bij een taak wat je precies verwacht indien nodig.
- Toetsen:
 - Niet te veel op een blad, niet te veel illustraties, oefeningen van elkaar scheiden met een duidelijke streep
 - Toetsen: gebruik ja/nee vragen, multiple-choice, invulopdrachten, open vragen scheppen soms problemen
 - Geef per vraag aan op hoeveel punten die staat dit vergemakkelijkt selectie bij tijdsdruk
- Stel bij voorkeur een kennen- en kunnenlijstje op.

FEEDBACK/PREVENTIE

Plannen en organiseren

- Begin de dag met een vast ritueel.
- Start de dag met een dagplanner en visualiseer deze aan het bord, Verwijs er geregeld naar.
- Geef duidelijk begin –en eindtijd aan van een taak door een visueel of auditief (lied, wekkertje, bel) signaal.
- Maak overgangssituaties voorspelbaar (pauze, middag...) en kondig andere activiteiten of andere personen vooraf aan. Gebruik indien nodig foto's van leerkrachten.
- Bij het uitvoeren van taken samen plannen welke opeenvolgende stappen moeten worden gezet.
- Overgangen tussen activiteiten zijn vaak niet duidelijk genoeg, maak voorspelbaar (vb. visueel, verbaal...)
- Bij uitstappen, hotelklas of bosklas wordt een scenario voorzien met een duidelijke tijdsindeling.
- Ongeplande activiteiten worden tijdig aangekondigd.
- Doe regelmatig een tussencontrole bij het uitvoeren van taken (timing bewaken).
- Bereid de leerling voor op veranderingen: wie, wat, waar, wanneer, waarom, hoelang...
- Geef aan welke boeken, schriften en werkmateriaal nodig is bij huistaken en lessen.
- Ondersteun het maken van de boekentas.
- Overloop samen met de leerling de toets en geef de volgorde van de vragen naar moeilijkheidsgraad aan.
- Eventueel bepaalde leerstof samen aanbieden.
- Zorg voor een goede plaats in de klas (vooraan).
- Controleer als leerkracht of de leerling wel op de juiste plaats in zijn boek of werkschrift zit.

- De plaats van het lesmateriaal is aangeduid met tape of een pictogram, voorwerpen zijn gelabeld.
- Alle boeken en schriften hebben per vak dezelfde kleur
- Maatregelen rond het gebruik van materiaal worden ook thuis toegepast
- Er is aandacht voor de plaats in de klas en er wordt voor gezorgd dat de leerling jou kan zien.
- Verschillende leerstofonderdelen zijn zichtbaar gemaakt met een kleurcode of pictogram
- Het materiaal op de bank is beperkt.
- Turnlessen:
 - Geef een vaste plaats in de omkleedruimte, laat de leerling zijn/haar kleding netjes leggen (op volgorde van aandoen bij het terug omkleden).
 - Vraag aan de ouders dat hun kind gemakkelijke kledij draagt op dagen waarop turnen en zwemmen wordt gegeven.
 - Zeg aan de leerling voor de les naar wie hij moet luisteren en aan wie hij vragen kan stellen, werk met visuele aanduidingen.

Aandacht

- De leerling heeft zijn eigen werkplek of plaatsje voor materiaal.
- De leerling heeft baat bij een individuele werkhoek, zo worden ze minder afgeleid en kunnen ze zich beter concentreren op de taak. Maak desgevallend gebruik van schermen.
- De leerling zit achteraan in de klas, er zit dan altijd een voorbeeld voor hem/haar. Liefst niet midden in de klas. Liefst alleen aan de bank. De leerling wordt omringd met modelleerlingen, dit maakt imitatie mogelijk.

Werkgeheugen

- De leerling mag gebruik maken van duidelijke onthoudbladen of 'onthoudschriftje' van die leerstofonderdelen waarmee de leerling problemen ervaart (zodat deze makkelijker ingestudeerd kunnen worden). Samen met de leerling kan je persoonlijke onthoudbladen maken. Zo kan je samen met de leerling zelf samengestelde fiches (vb. met formules), stappenkaarten (oplossingsschema's) aanmaken die je in een ringmapje of fotoboekje met insteekbladen kunt onderbrengen. Stappenplannen kan je best met eenzelfde structuur en lay-out opmaken.
- Laat tijdens de toets geheugensteuntjes (onthoudbladen met regels ...) of schema's gebruiken.
- Ga er niet vanuit dat de meest eenvoudige omgangsregels gekend zijn. Stimuleer de leerling om dit dagelijks maximum 10 minuutjes te oefenen. Laat de leerling geheugenfiches maken en gebruiken
- Laat geheugensteuntjes (onthoudbladen met regels) of pictogrammen gebruiken.
- Raadpleeg de focuskaart "executieve functies werkgeheugen".

Emotieregulatie/impulscontrole

- Geef opmerkingen op het gedrag en niet op de persoon
- Benoem welk gedrag goed of fout is en beloon of corrigeer onmiddellijk
- Geef de leerling de mogelijkheid tot individuele gesprekken
- Stel een buddy aan, dit vergt voorbereiding!
- Groepswork:
- Vertel aan de leerling wat jij begrijpt onder groepswork en wat je verwachtingen zijn. Visualiseer afspraken en omschrijf de opdrachten kort en duidelijk.
 - Leg de rolverdeling vast, geef een taakomschrijving voor elke leerling.
 - 'Working apart together'-methode: deelopdrachten worden individueel verwerkt en dan in de groep gebracht.
- Maak een onderscheid tussen regel (van bovenaf) en een afspraak (inspraak van beide partijen)
- Respecteer de behoefte aan routinematig en soms slaafs gedrag, het geeft minder stress.
- Maak verwachtingen expliciet en verbaal kenbaar (ik wil dat je..., sta stil,...)
- Probeer probleemgedrag te voorkomen (laat de leerling niet als laatste aan de beurt om te lezen als hij moeite heeft met wachten)
- Wees je bewust van moeilijke momenten en probeer de leerling tijdig op te vangen door de situatie te verhelderen en te verduidelijken.
- Pak probleemgedrag steeds op dezelfde, consequente manier aan.
- Geef de leerling de tijd om rustig te worden, dan pas heeft het zin om uitleg te geven over hoe en waarom
- Probleem te achterhalen wat de oorzaak van het probleemgedrag was door gerichte en concrete vragen te stellen. Open vragen zoals "wat is er gebeurd, wat is er aan de hand" verhogen de stress.
- Probeer straffen te voorkomen. Geef vooraf heldere en concrete uitleg, stel duidelijke grenzen en reageer consequent. Zeg niet 'doe dat niet maar zeg hoe het wel moet.
- Straffen: zeg steeds waarom je de leerling straft, geef de straf onmiddellijk na het overtreden van een regel, stel straf niet uit. Geef korte, duidelijke en aanvaardbare straffen. Gebruik time-out.
 - Belonen: zorg dat er op elk rapport minstens één positief zinnetje staat en formuleer de negatieve items als 'leerpunten'.
- Time-out (rode zone) of cooldown (blauwe zone) organiseren (zie ook verder bij hulpmiddelen):
 - Spreek vooraf af wanneer het kind teveel drukte ervaart dat het naar een rustplaats kan komen (blauw).
 - Laat de leerling een time-outkaart op de bank leggen als hij/zij het moeilijk heeft (blauw).
 - Aanspreekpersoon bij conflicten aanduiden (rood).
 - Time-out gebruiken op consequente manier (rood).

Impulscontrole

- Soms is er sprake van "overgevoeligheid" (vb. schouderklopje kan harder aankomen) of "ondergevoeligheid" (vb. lage pijndrempel). Elke leerling heeft zijn eigen sensorische mogelijkheden en moeilijkheden. Het is voor elke

leerling verschillend hoe ze reageren op licht, geur, kleur, materiaal, textuur en geluid. Soms is er sprake van "sensorische ruis" teveel prikkels ervaren of het niet zien van de juiste prikkel.

- Voorzie specifieke oplossingen (vb. de zon afschermen, een goed verluchte ruimte, een bepaalde plaats in de klas).
- Bespaar in hoeveelheid prikkels door bijvoorbeeld een hoofdtelefoon te laten dragen bij taken en toetsen.
- De klas is op een sobere manier ingericht met zo weinig mogelijk prikkels.

Gedragsevaluatie

- Weet dat stress aanleiding geeft tot lastig gedrag, zoeken naar stress-uitlokkende factoren is interessant.
- Gevoelens laten verwoorden of tonen (emotiemeter).
- Weet dat inlevingsvermogen en/of -voorstellingsvermogen niet altijd groot is:
 - Hij/zij ziet niet dat het gedrag van anderen gestuurd wordt door de gevoelens van anderen: leer te vragen wat de andere leerling bedoelt
 - Ik begrijp dat mijn gevoelens niet dezelfde zijn als die van anderen (geef hen dit inzicht)
 - Hoe eigen gedrag overkomt bij anderen lukt niet goed, vaak weten zij wat anderen voelen, denken (leer hen dat).
 - Leer met humor omgaan en leer relativeren
 - Werk themagericht: hoe gedraag ik mij in een ziekenhuis, hoe gedraag ik mij in de metro (leren via scripts of scenario's).
- Bespreek samen met de leerling wat hij/zij kan doen wanneer hij/zij nog eens in een dergelijke situatie verzeild geraken. Laat het eventueel opschrijven.
- Psycho-educatie inzetten als dat kan (vb. survivalgids, methode "ik ben speciaal" ...).
- Raadpleeg de focuskaart "executieve functies gedragsevaluatie"

STURING

- Accentueer wat de leerling wel goed kent en kan, relativeer zijn/haar zwakke punten. Maak gebruik van de sterke kanten van de leerling. Zet de gescoorde resultaten voor verdiepingsstof niet op het rapport indien ze zwak zijn.
- Kies vooraf opdrachten die de leerling aankan, zodat het zelfbeeld voor rekenen toeneemt door succeservaringen
- Samen hebben we oog voor positieve kenmerken van ASS

FOCUSKAART

AUTISME

SPECIFIEK
